

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ-ЕКОНОМІСТІВ

У статті автор доводить, що формування професійного мовлення в студентів-економістів є складним багатоаспектним процесом навчально-пізнавальної, практичної і контрольної-рефлексивної діяльності, тому передбачено поетапне формування мовної, мовленнєвої, комунікативної компетенцій майбутніх економістів.

Ключові слова: професійне мовлення, етапи формування, мовна компетенція, мовленнєва компетенція, комунікативна компетенція.

Актуальність статті полягає в тому, що сучасна освітня парадигма зумовлює оновлення змісту підготовки фахівців різних профілів у системі вищої освіти, пошук ефективних шляхів гуманістичного розвитку в аспекті сформованості в них професійної компетентності, невід'ємною складовою якої є мовно-мовленнєва.

Належне володіння державною мовою у фаховій комунікації є важливим чинником реалізації складових соціокультурної парадигми неперервної освіти, оскільки уможливує доступ майбутнього фахівця до наукових і культурних цінностей народу, формує усвідомлену мовну поведінку, є підґрунтям самореалізації, духовного й інтелектуального зростання особистості.

Нині вищі навчальні заклади покликані формувати національно-мовну особистість, яка має достатні лінгвістичні знання з мови й уміє послуговуватися мовними ресурсами всіх стилів та жанрів мовлення.

Проблемі мовного компонента в змісті вищої освіти присвячено чимало праць та соціальних досліджень у галузі лінгводидактики.

Шляхи підвищення рівня володіння українським професійним мовленням у процесі мовної освіти розробляли Л. Барановська, Г. Берегова, Н. Босак, Л. Головата, І. Дроздова, Н. Костриця, Л. Лучкіна, В. Михайлюк, Т. Симоненко, Н. Тоцька, Т. Рукас, О. Артем'єва, В. Коломієць, О. Іскандарова, О. Любашенко, А. Мудрик, Є. Пассов, О. Стояновський, Ю. Стрельцов, Ю. Федоренко та інші.

Метою статті є визначення етапів формування професійно-мовленнєвих компетенцій студентів-економістів.

Формування професійно-мовленнєвих компетенцій у студентів-економістів є складним, багатоаспектним процесом науково-пізнавальної, практичної й контрольної-рефлексивної діяльності, що вимагає поетапного навчання, відповідних дій та реакцій викладача й студента, оптимального вибору форм, методів, прийомів, засобів і видів навчальної діяльності.

На першому етапі (мотиваційно-пізнавальному) формується мовна компетенція, що витлумачується нами як обізнаність із лексичними, граматичними, семантичними, фонологічними, орфографічними та стилістичними знаннями, вміннями і навичками послуговуватися мовними ресурсами, які сприяють умілому й доцільному використанню мовних одиниць, лексичних та стилістичних засобів в усному й писемному професійному мовленні. На мотиваційно-пізнавальному етапі визначаються критерії мовної компетенції: уміння самостійно визначати фонетичні, граматичні й стилістичні закономірності, тобто систематично вдосконалювати наявний мовний досвід; індивідуально корегувати правила, вироблені в процесі набуття власного мовного досвіду, тобто засвоювати теоретичний матеріал під час засвоєння курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)" та спецкурсу "Культура професійного мовлення"; інтуїтивно виявляти й аналізувати на заняттях власні й чужі мовні та мовленнєві помилки; розрізняти форми одного і того ж слова й новоутворених слів, слів професійної лексики, розуміти їх значення, тлумачити семантику морфем і слів, сприймати значення й усвідомлювати стилістично марковані засоби використання необхідних слів у різних типах і стилях мови.

Мовні компетенції виявляються на всіх рівнях і міжрівнях мови, у видах мовлення і характеризуються індивідуальними рівнями розвитку відповідно до інтелектуальних і вікових можливостей суб'єкта. Це означає, що, крім універсальних показників, якими є тривалість і розвиток, зреалізованість загальних інтелектуально-креативних, творчих та спеціальних мовних здібностей, необхідних для формування всіх видів мовних компетенцій, у кожному конкретному випадку – під час засвоєння визначеного мовного рівня, у ситуації певного типу мовлення, за регламентованих віком психічних можливостей особистості – на формування мовних компетенцій визначально впливають специфічні мовні здібності (та процес їх подальшого розвитку), що стосуються набуття знань із конкретної галузі мовознавства й умінь та навичок їх практичного застосування [1, с. 74–77].

Якщо студент має зазначені спеціальні і специфічні здібності, це означає, що він належним чином зможе оволодіти відповідними мовними компетенціями.

Другий етап (оперативно-конструктивний) проектується нами з урахуванням того, що оволодіння мовою передбачає не лише засвоєння знань про мову, але й доречне послуговування мовним матеріалом. У процесі курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)" та пропонованих спецкурсів студенти опановують теоретичні основи мовлення, засвоюють норми усного і писемного мовлення, удосконалюють культуру мовлення через оволодіння технікою мовлення (дикція, тембр, інтенсивність, мелодика, інтонація, наголошування), культурою мовлення (мовленнєва майстерність того, хто говорить), а також через уміле використання мовленнєвої діяльності для впливу на слухача. Формування практичних умінь грамотного мовлення передбачає вивчення студентами опорних знань з основних аспектів мовленнєвої діяльності (здатність говорити, розповідати, вести бесіду, діалог, дискусію, уміння виступати, виразно читати, інтонаційно оформляти власне мовлення). Мовленнєва компетенція студентів-економістів формується за допомогою вправ, спрямованих на розвиток мовлення (тренувальні, мотиваційні, розпізнавальні, перетворювальні, конструктивні, активно пропонуються ділові та рольові ігри, індивідуальні дослідницькі завдання та ін.).

Третім етапом (продуктивним) передбачається формування комунікативної компетенції студентів через оволодіння спеціальними мовленнєвознавчими поняттями, умінням застосовувати їх під час аналізу й конструювання текстів професійного спрямування, а також власні комунікативні вміння і навички (уміння переконувати, захоплювати, доводити, обґрунтовувати, узгоджувати активне і пасивне мовлення, готовність слухати і говорити, активізувати комунікативну діяльність співрозмовника). Досягненню цієї мети підпорядковуються такі вправи: виразне читання та аналіз текстів професійного спрямування, вправи на виправлення порушень мовлення, милозвучності, наголошування, інтонаційного оформлення речень, захист проєктів, аналіз виступів, повідомлень, індивідуально продукуваних текстів.

Етапи навчання подаємо в таблиці 1.

Таблиця 1

Етапи навчання

Етап	Функціональна лінія етапу	Мета етапу	Орієнтовні вправи і завдання
Мотиваційно-пізнавальний	Формування мовних компетенцій: мотивація навчальної діяльності студентів, актуалізація знань з основних розділів курсу "Українська мова (за професійним спрямуванням)"; корегування здобутих мовно-мовленнєвих знань	Засвоєння мовних одиниць, лексичних та стилістичних засобів усного і писемного професійного мовлення, термінологічної бази, процес формування навичок аналізу та лінгвістичної рефлексії	Вправи, які формують мовні (орфоепічні, орфографічні, пунктуаційні, мовленнєві, риторичні та стилістичні вміння і навички, а також аналізу мови ділових паперів)
Оперативно-конструктивний	Формування мовленнєвої компетенції: засвоєння студентами мовних і мовленнєвих понять, теоретичних основ мовлення, оволодіння технікою і культурою мовлення, мовленнєвою діяльністю	Забезпечення умов для розвитку мовленнєвих умінь: володіння основними видами мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо)	Вправи, які спрямовані на розвиток мовлення (тренувальні, мотиваційні, розпізнавальні, перетворювальні, конструктивні та ін.)
Продуктивний	Формування комунікативної компетенції: створювати й редагувати власні висловлювання залежно від ситуацій спілкування; трансформувати тексти відповідного стилю професійного спрямування за жанрами; оволодіти прийомами і способами корекції власного професійно зумовленого мовлення	Забезпечити формування комунікативних умінь, створення висловлювань відповідно до ситуації спілкування, типу, стилю, жанру і форми мовлення	Редагування усних та писемних висловлювань; аналіз і конструювання текстів професійного спрямування; підготовка й виголошення промови, побудова діалогів, розроблення і захист проєктів

Система мовної освіти на економічних факультетах повинна проектуватися, на нашу думку, таким чином, щоб на кожному наступному етапі студенти самостійно наближалися до адекватної ситуації професійно-мовленнєвого пошуку: від аналізу власного мовлення до аналізу мови пропонованих зразків професійного спрямування; від розроблення ділових паперів професійної спрямованості до ситуативно-адекватного застосування мовно-мовленнєвих ресурсів під час промови, виступу, дискусії, діалогу, захисту проєктів та індивідуальних дослідницьких завдань.

Окрім того, у системі роботи з розвитку професійного мовлення особливого значення набуває опрацювання студентами рекомендованої літератури із зазначенням таких видів навчальної діяльності: конспектування першоджерел із виучуваної теми; словесний опис базової теми спілкування; укладання термінологічного словника-мінімуму; створення власних й трансформування готових текстів професійного спрямування за жанрами; написання рефератів, доповідей, повідомлень; рецензування виступів, рефератів, промов та повідомлень студентів, виконання коментарного супроводу тощо.

Стрижневим компонентом системи мовної освіти на економічних факультетах є упорядкована система вправ і завдань, що використовуються на відповідних етапах для формування в студентів мовних, мовленнєвих, комунікативних компетенцій. До вправ, що співвідносяться із репродуктивним рівнем, нами віднесено наслідувальні (за поданим зразком студенти вчатья вилучати в текстах професійного спрямування несуттєві деталі; правильно оформляти ділові папери; розширювати тексти, редагувати тексти ділового стилю), що передбачає автоматизацію типових конструкцій мовленнєвих форм і моделей. Продуктивно-перетворювальні вправи передбачають тренування й розвиток культури і техніки мовлення, пошук динамічних відгінків висловлювання в мовленнєвій діяльності (виразне читання текстів, аналіз, переказування, обґрунтування тощо). Чільне місце відводиться заміні одних мовленнєвих конструкцій іншими, синонімічними. Це сприяє збагаченню стилю мовлення студентів, уникненню мовленнєвої одноманітності, помилок у конструюванні власного і чужого висловлювання.

Домінантними у формуванні професійно-мовленнєвих та комунікативних компетенцій нами обрано лінгводидактичні стратегії з виокремленням компонентів, якими передбачено лінгвостилістичні та комунікативно-ситуативні вправи, у процесі виконання яких студенти ведуть спостереження й аналізують мовні одиниці у зв'язному тексті, здійснюють стилістичне експериментування, конструювання зв'язних висловлювань, редагують виступи, реферати, дослідницькі проєкти.

У процесі реалізації етапів використовуються такі вправи і завдання, що сприяють формуванню професійних компетенцій:

Отже, формування професійного мовлення в студентів-економістів є складним багатоаспектним процесом науково-пізнавальної, практичної і контроль-рефлексивної діяльності, тому в ній передбачено поетапне формування мовної, мовленнєвої, комунікативної компетенцій майбутніх економістів: мотиваційно-пізнавальний, оперативно-конструктивний та продуктивно-творчий, щоб на кожному з наступних етапів студенти успішно наближалися до адекватної ситуації професійно-мовленнєвого пошуку через пропоновані види діяльності, упорядковану систему вправ і завдань, розроблену навчально-методичну систему, стрижневими компонентами якої є інноваційні технології навчання (блокові, проєктні, стратегічні, діалогові, монологічні, текстової діяльності, інформаційно-комунікаційні, інтерактивні).

Використані джерела

1. Лещенко Г. Комунікативна україномовна компетенція школярів у контексті сучасної мовної освіти / Г. Лещенко // Дивослово. – 2003. – № 7. – С. 2–5.

Borysenko V.

STAGES OF DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL SPEECH COMPETENCE OF ECONOMICS STUDENTS

In the article the author states that development of professional speech of Economics students is a complex and multi-aspect process of training-cognitive, practical, check and reflexive activity, therefore stage-by-stage development of language, speech and communicative competences of future economists is needed.

Key words: *professional speech, stages of development, language competence, speech competence, communicative competence.*

Стаття надійшла до редакції 10.03.13

